

Kulturmiljöenheten
Olle Lind
Direktnr. 023-814 21
Fax nr. 023-812 28
olle.lind@w.lst.se

BESLUT
DEL KV

2009-12-14

432-2421-94
432-2385-07

L2190
1(4)

Stjärnsunds Herrgårds AB
Brukskontoret
770 71 Stjärnsund

Polhemsstiftelsen
Stora Herrgården
770 71 Stjärnsund

Byggnadsminnesförklaring av Stjärnsunds herrgård och smedja, fastigheterna Stjärnsund 2:10 och 2:26, Husby socken, Hedemora kommun.

(3 bilagor)

LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Länsstyrelsen i Dalarnas län beslutar med stöd av 3 kap 1 § (1988:950) lagen om kulturminnen (KML) att förklara Stjärnsunds herrgård och smedja, fastigheterna Stjärnsund 2:10 och 2:26, Husby socken, Hedemora kommun för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt samma lag och kapitel 2 § följande skyddsföreskrifter:

Skyddsområdet omfattar fastigheterna Stjärnsund 2:10 och 2:26 enligt situationsplan. Skyddsföreskrifterna omfattar de byggnader och anläggningar som markerats med nummer 1 – 20 på situationsplanen.

1. Byggnaderna markerade 1 – 20 får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
2. I byggnadernas inre får inte ingrepp göras i stomme eller ursprunglig rumsindelning.
3. I byggnaderna 1, 2a, 2,b, 3b, 3,c, 4, 13, 14 och 20 får inte göras ingrepp i eller ändring av äldre fast inredning såsom dörrar, fönster, lister, paneler, golv, tak, spisar och kakelugnar.
4. I byggnaderna 1, 3 c och i bottenvåningen av byggnad 4 får inte ingrepp eller ändring göras av ytskikt såsom väggmålningar, målade golv m m.
5. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

2009-12-06 beslöt. Sk
Wjarna till FF = BM reg. Az.

6. Herrgårdsområdet som på situationsplanen avgränsas med röd linje skall hållas i ett sådant skick att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas. Nybyggnader och uppsättande av staket eller andra anordningar får inte ske inom detta område. Ej heller får nya vägar anläggas eller skyltar sättas upp inom området utan länsstyrelsens tillstånd.

Samråd skall ske med länsstyrelsen i frågor som rör underhåll och vård av byggnader och område.

Om särskilda skäl föreligger för att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till sådana förändringar.

REDOGÖRELSE FÖR ÄRENDET

Frågan om byggnadsminnesförklaring av Stjärnsunds herrgård väcktes 1994-03-06 av Hans Teimert och frågan om byggnadsminnesförklaring av Smedjan i Stjärnsund väcktes 2007-02-19 av Polhemsstiftelsen genom dess ordförande Hans Dahlfors.

Stjärnsunds bruk är beläget i Husby socken i sydöstra Dalarna. Bruket anlades 1700 av Cristopher Polhem och hans kompanjon Gabriel Stjärncrona vid fallet mellan sjöarna Grycken och Sörbosjön. Här uppförde Polhem sitt berömda manufakturverk. Under 1700- och 1800-talet utvecklades bruket till ett medelstort järnbruk med bl a omfattande spiksmide. Mot slutet av 1800-talet anlades ett valsverk i Stjärnsund. Polhems ättlingar ägde Stjärnsunds bruk fram till 1853. Därefter var det släkten Waern som ägde bruket till 1871, då det köptes upp av Klosters AB. År 1927 kom Stjärnsunds bruk att inlemmas i Fagerstakoncernen. Bruksverksamheten lades ned 1942. I slutet av 1990-talet och början av 2000-talet har smedjan och Stora Herrgården i Stjärnsund genomgått omfattande renovering efter en längre tids förfall.

Det var under Polhems dotterson Reinhold Galle Rückersköld som herrgårdsområdet fick sin nuvarande utformning, anlagt enligt en barockmässigt axial plan. Bebyggelsen är grupperad längs en genomgående axel i nordsydlig riktning. Stora herrgården utgör centrum i anläggningen, omgiven av flyglar på ömse sidor. På norra sidan är flyglarna placerade så att ett slutet gårdsrum skapas. Byggnaderna på herrgårdsområdet har en enhetlig utformning med vitputsade fasader och svarta plåttak.

Stora herrgården byggdes 1779 i nyklassicistisk stil. Huset uppfördes enligt en särskild byggmetod som byggherren Reinhold Galle Rückersköld hade tagit fram. Med hjälp av återanvänt timmer och en speciell reveteringsteknik med tjock lerputs, menade han sig kunna bygga hus på ett nytt sätt, som skulle vara både resursbesparande och brandsäkert. Husets 1700-tals prägel är välbevarad med snickerier och kakelugnar från tiden för husets uppförande. Av särskilt intresse är

väggmålningarna av falumålarmästaren Nils Johan Asplind i sengustaviansk stil. År 1860 genomgick herrgården en större renovering varvid trapphuset fick sin nuvarande utformning.

Flygelbyggnaderna runt Stora Herrgården uppfördes i huvudsak under andra hälften av 1700-talet. Flera av dem byggdes i samma, av R G Rückersköld utvecklade byggt teknik, som Stora herrgården. Norr om Stora Herrgården ligger östra och västra flyglarna som b l a inrymmer en välbevarad visthusbod och bykstuga. I östra flygeln finns ett mycket påkostat biljardrum i jugendstil. Söder om herrgården ligger fyra flygelbyggnader som b l a inrymt brukskontor och inspektorsbostad.

Norr om Stora herrgården ligger Lilla herrgården som uppfördes 1916 efter ritningar av arkitekten Ragnar Hjort, som en pendang till Stora herrgården. Även interiören är utformad med tydlig inspiration från Stora herrgården, med väggmålningar, kakelugnar och snickerier i 1700-talsstil.

Till herrgårdsområdet hör även flera uthusbyggnader såsom vagnslider, växthus, spruthus, svinhus, badhus m m.

I anslutning till herrgårdsområdet ligger Smedjan, som är den enda större kvarvarande industribyggnaden från bruksepoken i Stjärnsund. Byggnaden uppfördes 1889 av slaggsten som plåtslagarverkstad. Den utvidgades 1897-99 med klensmedja och snickeri.

Till herrgårdsområdet hör trädgårdsanläggningar. Söder om Stora herrgården finns en terrasserad trädgård med fruktträdskvarter av barockkaraktär. Väster om herrgården ligger den gamla köksträdgården. Norr om herrgården på Grabbudden ligger det Rückersköldska gravkoret och en ödekyrkogård.

MOTIVERING TILL LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Stjärnsunds bruk är ett av Dalarnas bäst bevarade järnbruk. Genom Christopher Polhems manufakturverk har Stjärnsund en stor betydelse för Sveriges tidiga industrihistoria. Stora herrgården med sina flyglar är av stort byggnadshistoriskt intresse genom den speciella virkesbesparande byggmetod som byggherren R G Rückersköld här utvecklade. Stora herrgården har en välbevarad interiör med b l a högklassiga inredningar i gustaviansk stil.

Herrgårdsområdet med sina flyglar är enhetligt utformat efter en barockmässigt axial plan. Byggnadsbeståndet med olika funktioner såsom visthusbod, bykhus, brukskontor är till stor del intakt sedan brukstiden. Smedjan av slaggsten utgör ett viktigt inslag i miljön och för förståelsen av Stjärnsunds roll som f d järnbruk.

Stjärnsunds herrgård med smedja har såsom välbevarad järnbruksmiljö från 1700- och 1800-talen ett högt kulturhistoriskt värde och är enligt länsstyrelsens bedömning synnerligen märklig.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Detta beslut kan överklagas hos länsrätten enligt bilaga 1

I den slutliga handläggningen av detta ärende har deltagit länsråd Inger Eriksson, beslutande, företrädare för rätts- och plan- och beredskapsenheterna och länsantikvarie Ulf Löfwall föredragande.

Inger Eriksson

Ulf Löfwall

Bilagor:

Hur man överklagar

Karta

Byggnadsförteckning

Kopia till:

- Riksantikvarieämbetet med karta
- Fastighetsregistermyndigheten i Dalarnas län med karta
- Byggnadsnämnden i Hedmora kommun
- Kulturnämnden i Hedemora kommun
- Dalarnas museum
- Plan- och beredskapsenheten

Kulturmiljöenheten
Olle Lind
Direktnr. 023-814 21
Fax nr. 023-811 18
olle.lind@w.lst.se

Byggnadsföreteckning för Stjärnsunds herrgård och smedja, Stjänsund 2:10 och 2:26

---

1. Stora Herrgården
2. Västra flygeln: a. visthusbod, b. bykhus, c. läkarbostad
3. Östra flygeln a. drängstuga, b. bagarstuga, c. biljardsalong
4. Lilla herrgården
5. Spruthus
6. Gamla snickeriet
7. Brandstation
8. Växthus
9. Befallningsmansbostad
10. Brukskontoret
11. Äppelbo
12. Pärönbo
13. Fläskoset/ eldvaktarbostad
14. Vagnslider
15. Svinhus
16. Badhus
17. Källare
18. Våghus
19. Badhus
20. Smedja